

מבט על, גיליון 795, 10 בפברואר 2016

מצרים וסין ב"שותפות אסטרטגית כוללת"

אופיר וינטר, אסף אוריון וגליה לביא

נשיא סין, שי ג'ינפינג, ערך ב-20-22 בינואר 2016 ביקור במצרים, שבמהלכו הודיעו שתי המדינות על הסכם לשיתוף פעולה רב-תחומי ביניהן, לחמש שנים. ההסכם יצק תוכן ל"שותפות האסטרטגית הכוללת" שנקמה בין המדינות בביקוריו של הנשיא עבד אל-פתאח א-סיסי בסין בדצמבר 2014 ובספטמבר 2015. במישור הסמלי, מצרים וסין אף הכריזו על שנת 2016 כ"שנת התרבות המצרית-סינית".

הביקור במצרים עמד במרכזו של מסע אזורי שערך הנשיא הסיני, אשר החל בערב הסעודית והסתיים באיראן. מנקודת המבט הסינית סימן המסע ניסיון לחזק את ההשפעה של סין במזרח התיכון, להרחיב את פעילותה הכלכלית ולהעצים את יוקרתה המדינית. זאת, כשברקע שיח אזורי ער וביקורתי אודות היחלשות המעורבות האמריקאית במזרח התיכון, המניע חיפוש אחר גיוון משענות. כך שיקף המסע את דאגתה הגוברת של סין מפני איום 'המדינה האסלאמית' על האינטרסים הסיניים ואת שאיפתה לבלום אותו הרחק מגבולותיה ולהתייצב במחנה הלוחם בטרור. איום זה ניזון בעיקרו מאפשרות חזרתם לסין של אלפי מתנדבים מוסלמים-סונים מהתנועה האויגורית הבדלנית במחוז שינג'יאנג, אשר יצאו להילחם בשורות 'המדינה האסלאמית' בסוריה ובעיראק. סין רואה במצרים שותפה למערכה נגד הטרור על רקע מאבקה במחוז 'המדינה האסלאמית' בחצי-האי סיני, לאור השתייכותה למחנה הסוני-שמרני, ובשל משקלה האזורי וגם הבינלאומי, כחברה זמנית במועצת הביטחון.

בעוד שעבור סין ההתקרבות למצרים ממשיכה את מדיניותה ארוכת השנים באפריקה, הרי שמבחינת מדיניות החוץ המצרית המסורתית "השותפות האסטרטגית" עם סין מגלמת התפתחות רבת עניין. קהיר, שבימי נשיאותו של חוסני מובארכ שימשה עוגן מרכזי בציר האזורי הסוני הפרו-אמריקאי, נוטה בתקופת א-סיסי לטפח מדיניות של גיוון משענות. לצד יחסיה עם וושינגטון, היא אינה נרתעת מהידוק הקשרים עם רוסיה וסין – שתי מעצמות שמאגרות את ההגמוניה האמריקאית. נוסף לכך, היא מנהלת מערכות יחסים מתוחות עם טורקיה וקטר בשל תמיכתן באחים המוסלמים, ואינה חוששת להתעמת מולן גם בסתירה לעמדתה של וושינגטון (כפי שהשתקף, למשל, בהתנגדותה לערוץ הפסקת האש בין ישראל לחמאס, שיזמו השתיים במהלך מבצע "צוק איתן"). מצרים ממאנת להכפיף את מדיניותה אפילו לאינטרסים של ערב הסעודית, הגם שזו מעניקה לה בשנים האחרונות סיוע כלכלי נדיב וחיוני. חילוקי הדעות בין מצרים לערב הסעודית התבטאו בחודשים האחרונים סביב שורת סוגיות אזוריות, ובראשן המעורבות הרוסית במלחמה בסוריה, היחס לאיראן, ומלחמת האזרחים בתימן.

משמעויות כלכליות

סין מהווה עבור מצרים שותפת אינטרסים אופטימלית, כזו שההתקרבות אליה משרתת באופן מיטבי את סדר היום הכלכלי-ביטחוני שלה. שיתוף הפעולה עם סין עולה בקנה אחד עם שאיפתה של מצרים לעצב מדיניות חוץ ריבונית, שאינה כבולה לצירים בינלאומיים ואזוריים, על בסיס האינטרסים המצריים הצרופים. בעוד הסיוע מארצות הברית כרוך בציפיות לרפורמות דמוקרטיות וההסתמכות על ערב הסעודית גוררת אוריינטציה אזורית מוגדרת, הרי ששיתוף הפעולה עם סין פטור ממגבלות על מדיניות הפנים והחוץ המצרית. כפי שהנשיא הסיני הפליא לדגל בביקורו בין מדינות יריבות, ערב הסעודית ואיראן, כך גם עמיתו המצרי חותר לחופש תמרון מרבי במאמציו לחלץ את מצרים מהמשבר הכלכלי ומחוסר היציבות הביטחונית. לא בכדי זכתה סין לשבחים מפי יושב ראש מועצת המנהלים של היומון הממסדי המצרי "אל-אהראס", אחמד אל-סיד אל-נג'אר, על כי יצרה מודל ל"יחסים כלכליים בינלאומיים, המבוססים על שיתוף פעולה בלתי-אלים ועל חילופי טובין, ללא כפיית הגמוניה של מדינה על זולתה".

ואכן, ברקע לפריחת היחסים בין מצרים לסין ניצבים בראש ובראשונה אינטרסים כלכליים מוצקים. סין מוצאת בשוק המצרי, המונה קרוב ל-90 מיליון נפש, פוטנציאל נאה

להגדלת היקפו של ייצוא מוצריה, נוכח עודפי ייצור גואים. מעבר לכך, תעלת סואץ היא נתיב סחר חיוני עבור סין, בין היתר במסגרת המיזם השאפתני "חגורה אחת, דרך אחת" (One Belt One Road – OBOR) לגישור תשתיות תעבורה ותקשורת בין סין לאירופה ולאפריקה.

מצרים, מצדה, חותרת למצב עצמה כיעד אטרקטיבי להשקעות סיניות בענפי התעשייה, המחצבים, החקלאות, הדגה, התיירות, הרכב והספנות. ההון הסיני חיוני לצמיחת הכלכלה המצרית וליצירת מקומות עבודה למיליוני מובטלים המאיימים על יציבות המשטר. בין שלל הישגי הביקור הוכרז על השקת 15 פרויקטים בהשתתפות 100 חברות סיניות, גיוס השקעות סיניות בסכום כולל של 15 מיליארד דולר וחתימה של 21 מזכרי הבנות לשיתופי פעולה בתחומי החשמל, הסחר, התעופה האזרחית, המדע והטכנולוגיה, התקשורת והחלל. כן התחייבה סין להעניק למצרים, הסובלת ממחסור חמור ברזרבות מטבע חוץ, סיוע בגובה 180 מיליון דולר ושתי הלוואות בסך 1.7 מיליארד דולר, לחיזוק התעשייה הקלה והבינונית. מבחן של ההסכמות המוצהרות יהיה, כמובן, במימושו.

ביקורו של נשיא סין הקנה למשטר המצרי הזדמנות להכריז על הישגים כלכליים בעיתוי רב-סמליות - ערב יום השנה החמישי ל"מהפכת ה-25 בינואר". התאריך החגיגי צוין השנה בסימן החשש מהתלקחות מחודשת של מחאה והפגנות נגד המשטר, עקב התסכול הגובר של הדור הצעיר מהמציאות הפוליטית והכלכלית במדינה. מאמר ב"אל-אהראם" טען בהקשר זה כי הפסגה המצרית-סינית חילצה את מצרים מ"מזימה זרה שנועדה לעורר מלחמת אחים ברחוב המצרי" ביום השנה למהפכה. הגם שהטענה נשמעת מעט מוגזמת, הפירות המיוחלים של ביקור הנשיא הסיני זימנו לנשיא א-סיסי הזדמנות פז להפיח בקרב אזרחיו תקווה לעתיד טוב יותר ולחזק את הלגיטימיות של משטרו.

הזווית הישראלית

עבור ישראל נושאת ההתקרבות בין מצרים לסין השלכות מדיניות מגוונות. בצד השלילי ניכר שהנשיא הסיני עלול לשלם ב"מטבע ישראלי" לשם ריצוי מצרים ומדינות ערב, כפי שנהגה לעשות סין בעשורים האחרונים. במכתב פתוח לציבור המצרי, ולאחריו בביקור שערך במטה הליגה הערבית, הביע שי ג'ינפינג את תמיכתה הבלתי-מסויגת של סין ב"כינון מדינה פלסטינית עצמאית בעלת ריבונות מלאה בגבולות 1967, שבירתה ירושלים המזרחית". סוגיה מטרידה נוספת שהבליט הביקור נוגעת לזיקה הנחלשת של מצרים לארצות הברית, לטובת משענות נוספות.

בצד החיובי, לעומת זאת, ישראל יכולה להתברך בכל שיתוף פעולה מצרי-סיני, שישפר את המציאות הכלכלית-ביטחונית במצרים ויתרום לחיזוק יציבותו של המשטר הנוכחי. יתרה מכך, נכונותה של מצרים לגבש מדיניות עצמאית, השמה לנגד עיניה את ענייניה הלאומיים הייחודיים יכולה לשרת את הקשרים בין מצרים לישראל. זאת, משום שמדיניות חוץ מצרית שתעניק משקל פחות לעכבות בין-ערביות קולקטיביות היסטוריות עשויה לפתוח גם בפני ישראל ומצרים אופקים חדשים להרחבת שיתופי פעולה בילטרליים, ואפשר גם משולשים יחד עם סין, על בסיס אינטרסים כלכליים משותפים.

לבסוף, השותפות החדשה בין מצרים לסין מהווה תזכורת לדינאמיות המאפיינת את הסביבה המזרח תיכונית בעת הנוכחית. כך, למשל, על גורמים בישראל הדוגלים בקידום תהליך השלום עם הפלסטינים במסגרת תכניות אזוריות לבחון את תקפות הצירים האזוריים המסורתיים נוכח התהוות צירי פעולה חדשים, החורגים מהתבניות האזוריות המוכרות. גם אם צירי פעולה אלה אינם באים בהכרח על חשבון צירים ישנים, הרי שיש בהם כדי לייצר דיפלומטיה אזורית רב-שכבתית, מורכבת ומגוונת יותר. מצרים עודנה חברה בכירה בציר הסוני המקורב לארצות הברית, אך ציר זה רופף כיום יותר מבעבר; היא מנהלת אותו במקביל לקשרים מול מדינות כרוסיה, סין ובהינתן אינטרס כלכלי-ביטחוני – לא מן הנמנע שמצרים תנהל קשרים דומים בעתיד עם מדינות נוספות המאתגרות ציר זה.